

לכה את עזבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה עשירית / גליון תלד
ערש"ק פרשת שמות ה'תשע"ד

לשוך הרע מעכב את הגאולה

איך כיפרה לידת משה על מיתתו?

לשיטתיהו דרב ושמואל בפירוש הכתובים

במחלוקת יש לכל צד אשמה מסוימת

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת שמות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תלד), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

צוות העריכה וההגהה:

[ע"פ סדר הא"ב]

הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב,
הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President St.

#BSMT

Brooklyn, NY 11213

718-534-8673

www.likras.org • Likras@likras.org

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

הפצה: 08-9262674

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

אימתי פסקה הכהונה ממושה?

כאשר זכו יוכבד ומרים ל"בתי כהונה ולוי" האם נכלל משה ב"בתי כהונה" או לא? / באם הי' משה כהן בעת שבעת ימי המילואים מדוע מחשיבים אכילתו בבשר המילואים כאכילת "זר"? / שקלא וטריא בדברי הכתוב דאף שבפרשתנו הובא ברש"י שניטלה הכהונה ממנו ונתנה לאהרן מ"מ מצינו שלאח"ז שימש ככהן

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ו עמ' 170 ואילך)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

"משה אמת ותורתו אמת": נשמת משה, לידתו, וה"כפרה" על יום המיתה

כשנולד משה נתמלא הבית כולו אורה / ענינו של משה הוא תורה / התורה היא אמת שהוא נצחתי לעד / מעשי ידי משה נצחיים / "כדאי הוא יום הלידה שיכפר על יום המיתה"

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ו עמ' 1 ואילך)

יד. פנינים.....

דרוש ואגדה

טו. חידושי סוגיות.....

לשיטתייהו דרב ושמואל בפירוש הכתובים

יבאר הסברא במחלוקתיהם בעירובין, דאיפליגו אי עדיף לפרש התיבות כפשטן או דעדיף לשנות פירושן ע"פ המשך דברי הכתוב, ועפ"ז יבאר פלוגתתם בהכתובים דפרשתנו, ויבאר עפ"ז עוד ג' ממחלוקותיהם בש"ס, ואח"ז יבאר כמה מפלוגות הנ"ל באופן אחר

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ז עמ' 1 ואילך)

כג. תורת חיים.....

כה. דרכי החסידות.....

אימתי פסקה הכהונה ממשה?

כאשר זכו יוכבד ומרים ל"בתי כהונה ולוי" האם נכלל משה ב"בתי כהונה" או לא? / באם הי' משה כהן בעת שבעת ימי המילואים מדוע מחשיבים אכילתו בבשר המילואים כאכילת "זר"? / שקלא וטריא בדברי הכתוב דאף שבפרשתנו הובא ברש"י שניטלה הכהונה ממנו ונתנה לאהרן מ"מ מצינו שלאח"ז שימש ככהן

בפרשתנו (ד, יד): "ויחר אף ה' במשה, ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי, ידעתי כי דבר ידבר הוא וגו'". ובפירושו רש"י:

"ויחר אף – רבי יהושע בן קרחה אומר: כל חרון אף שבתורה עושה רושם, וזה לא נאמר בו רושם, ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון. אמר לו רבי יוסי: אף בזו נאמר בו רושם – 'הלא אהרן אחיך הלוי', שהי' עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך; מעתה לא יהי' כן, אלא הוא יהי' כהן ואתה לוי, שנאמר 'ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבט הלוי'".

ויש לחקור בדברי רש"י אלו (וראה גם נחלת יעקב על אתר) – אימתי פסקה הכהונה ממשה?

דהנה, בגמרא (ובחים קא, ב) הובאה מחלוקת לגבי כהונת משה: יש שיטה שהי' כהן "בשבעת ימי המילואים בלבד", אך יש הסוברים ש"לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה", אבל "הוא כל ימיו כהן היה" (וכדמוכח מדברי הכתוב "משה ואהרן בכהניו" (תהלים צט, ו); ויש לברר שיטת רש"י בפירושו על התורה, לפי "פשוטו של מקרא" (ובכללות הסוגיא ראה שקו"ט בלקוטי שיחות חל"ב שיחה לפ' צו, ו"ש"נ).

ב. הנה לגבי שבעת ימי המילואים מפורש ברש"י בפ' תצוה (כט, כד) שאז הי' "משה כהן". ואם נאמר שמיד כאשר "ויחר אף ה' במשה" פסקה ממנו כהונה (כפי ששמעם לפום ריהטא בדברי רש"י כאן) – יעלה שמתחילה נענש בזה שלא תינתן לו הכהונה, אחר כך ניתנה לו כהונה למשך ימי המילואים, ואחר כך שוב נלקחה ממנו!

וכיון שלא מסתבר לומר כן (בדרך הפשט) – נראה לומר, שרק לאחר שבעת ימי המילואים אז פסקה ממנו הכהונה. ובלאו הכי משמע כן – שהרי לשון רש"י היא "מעתה לא יהי' כן אלא הוא יהי' כהן ואתה לוי", כלומר: אהרן יקבל את הכהונה במקום משה (וזה ש"אתה לוי" – תלוי בזה ש"הוא יהי' כהן"), וכיון שאהרן נעשה כהן רק בסוף ימי המילואים הרי מסתבר שעד אז לא פסקה כהונה ממשה.

ובאמת שמלשון רש"י משמע יתירה מזו, שמשה נשאר כהן כל ימיו. שהרי מסיים ומביא את הכתוב (דה"א כג, יד) "ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבט הלוי" – והיינו, שרק "בניו" נחשבים ללויים, ואילו הוא עצמו נשאר כהן כל ימי חייו.

ג. ולדרך זו – שלשיטת רש"י ב"פשוטו של מקרא" נשאר משה כהן משך זמן – יתיישב לכאורה עוד ענין בפרשתנו:

בתחילת הסדרה מסופר על מסירות נפשם של המיילדות, יוכבד ומרים, "ותחיינה את הילדים"; והשכר שקיבלו מהקב"ה על כך – "ויעש להם בתים" (פרשתנו א, כא). ומפרש רש"י, שזכו ל"בתי כהונה ולוי' ומלכות שקרויין בתים. . כהונה ולוי' מיוכבד, ומלכות ממרים".

והנה, הגמרא מפרשת (סוטה יא, ב) ש"כהונה ולויה" הכוונה היא ל"אהרן ומשה" – אמנם רש"י לא העתיק לשון זו. ולכאורה אפשר לפרש שדבר זה הוא בדיוק, והיינו שרש"י לא פירט "אהרן ומשה" משום דלא פסיקא לי' מילתא, כי לרעתו ייתכן שגם "כהונה" וגם "לויה" מיירי במשה בלבד, שאצלו הי' גם "כהונה".

ואכן, מסתבר שהמדובר כאן הוא במשה בלבד – שהרי אהרן נולד לפני גזירת פרעה שהביאה למסירות נפשם של המיילדות; ומעתה, כיון שהכתוב מספר על כך שבזכות "ותחיינה את הילדים" זכו ל"ויעש להם בתים" – הסברה נותנת שהכוונה היא ללידת משה, שהיא ה"עשייה" (ולהעיר ש"עשייה" פירושה גם הוי' חדשה – עיין פרש"י לך יב, ה) שהתחדשה בזכות "ותחיינה את הילדים".

ויובן לפי מה שנתבאר שמשה הי' (אליבא דרש"י עה"ת) כהן עד לאחר שבעת ימי המילואים, או אפילו כל ימיו – וזו כוונת רש"י באומרו "כהונה ולוי' מיוכבד", שהכוונה היא לזה שבתחילה הי' משה "כהן" (עד אחר שבעת ימי המילואים) ואחר כך הי' ל"לוי", או שהכוונה ב"כהונה" היא למשה עצמו שהי' כהן כל ימיו ואילו ב"לויה" הכוונה היא לזרעו אחריו שהיו לויים.

לקראת שבת

ז

ד. אמנם לקושטא דמילתא נראה לומר שאין מדברי רש"י אלו רא"י לענין ה"כהונה" דמשה, ובאמת (אף שרש"י לא העתיק לשון הגמרא) כוונת רש"י היא כפשוטה – "כהונה" מאהרן ו"לויה" ממשה.

והטעם מובן, כי גם לפי הנ"ל שמשה הי' "כהן" כל ימיו – הרי סוף סוף דוחק לומר שכל השכר ליוכבד הוא בלידת "כהן" אחד (משה), ואילו שאר הכהנים הם ענין בפני עצמו שהי' קיים בלאו הכי! [וכשם שב"מלכות ממרים" הרי פשוט שהכוונה היא לכל מלכי בית דוד (ולא למלך אחד בלבד) – הרי כן בענין "כהונה מיוכבד" משמע שהכוונה היא לכהנים רבים].

ולכן מסתבר שהכוונה ב"כהונה" היא (גם) לאהרן וזרעו אחריו. ואף שאהרן נולד לפני "ותחינה את הילדים" – אינו קשה, כי אף שהי' קיים בעולם, הרי לכהונתו זכה רק לאחר מכן, בזכות מסירות נפשה של אמו. [ויתירה מזו מצינו בפינחס – ראה רש"י פינחס כה, יג – שאף שהי' מזרע אהרן, מכל מקום לא הי' צריך להיות כהן ונתכהן רק בזכות שהרג לזמרי].

ה. ועכ"פ, לפי משנ"ת שמשה נשאר כהן (לכל הפחות עד לאחר שבעת ימי המילואים) – יתבאר היטב לשון הכתוב בפ' תצוה (כה, א): "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי, אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן".

ולכאורה צ"ב הלשון "ואתה הקרב אליך" – דלכאורה די הי' לומר "ואתה הקרב את אהרן גו'", ומהו "אליך"? [ובפרט שמיד ממשיך "לכהנו לי"!]

אלא, שכיון ומשה הי' אז "כהן" – לכן אמר לו הקב"ה "ואתה הקרב אליך", שהוא יקרב את אהרן ובניו אליו, שגם הם יהיו "כהנים" (ועד"ז פירש הראב"ע שם).

[ומה שרש"י מפרש שם "ואתה הקרב אליך" – לאחר שתגמור מלאכת המשכן", כוונתו בזה היא (לא שרק אז יהפך משה ל"כהן", אלא) שרק "לאחר שתגמור מלאכת המשכן" אז יוכל להיות "ואתה הקרב אליך":

לפני הקמת המשכן מצינו שהיתה הבדלה בין משה רבינו לבין הבכורות ששימשו אז בכהונה (ראה רש"י יתרו יט, כב), וכמו שכתוב בפ' יתרו (יט, כד): "ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים", ומפרש רש"י שם: "אתה מחיצה לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם" – הרי שלא הותרו הבכורות להתקרב למקום משה (ואף לא למקום אהרן);

ודוקא "לאחר שתגמור מלאכת המשכן", אז יהי' "ואתה הקרב אליך", שמשה יקרב אליו את אהרן ובניו, שיהיו "כהנים" באופן שיוכלו להיכנס לתוך המשכן שהוא המקום הקבוע למשה להיכנס ולשמוע את דבר ה' (תרומה כה, כב ובפרש"י).

ו. ועדיין נותר לנו לבאר לשון רש"י בפ' אמור (כא, כב). הכתוב שם מדבר בכהן בעל מום, שאף שאסור לו לשרת ולהקריב מכל מקום יכול לאכול בקדשים: "לחם אלקיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל". ומפרש שם רש"י:

"מקדשי הקדשים – אלו קדשי הקדשים; ומן הקדשים יאכל – אלו קדשים קלים. ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים? אם לא נאמרו, הייתי אומר: בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמצינו שהותרו לזר, שאכל משה בשר המילואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא מצינו זר חולק בהן, לכך נאמרו קדשים קלים".

ולכאורה, מפורש בדברי רש"י ("מצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המילואים") שמשה נחשב "לזר" אפילו בשבעת ימי המילואים גופא!

ובאמת שכבר האריכו בזה מפרשי רש"י (עיין בדבריהם. וכן בלקו"ש חל"ב פ' צו הנ"ל); ויש להוסיף ולבאר, ע"פ משנת במק"א (ראה בארוכה במדור זה לפ' תצוה תשע"א) אשר תיבת "כהן" יכולה להתפרש בשני אופנים. אופן אחד, ש"כהן" הוא שם התואר שמציין סוג מסויים של אדם בעל מעלה שבזכותה שייך הוא לכהונה ושירות; ואופן שני, ש"כהן" (אינו שם התואר לאדם, אלא) הוא שם הפעולה, מתייחס לשירות האדם בפועל.

ונתבאר שם, שזהו הטעם לזה שבפ' תצוה שם נאמר פעמיים "לכהנו לי": פעם אחת "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך . . . לכהנו לי", ופעם שני' (כח, ג) "ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי" – כי מתחילה קירב משה את אהרן ובניו להיות "כהנים" בשם התואר והמעלה (כאופן הא'), ואחר כך נוסף שנכנסו לכהונה ושירות בפועל (כאופן הב') על ידי הבגדים.

ומעתה י"ל, שכיון שמשה לא שימש בבגדי כהונה אלא "בחלוק לבן" (פרש"י צו ח, כח), הרי אף ששפיר נחשב הוא "כהן" בשם התואר והמעלה (כאופן הא'), מכל מקום נחשב "לזר" ביחס לה"כהונה" במשמעות של שירות בפועל (כאופן הב'), שהיא שייכת להבגדים של אהרן ובניו דוקא.

ויומתק בזה הסברא להשוות בין אכילת בעל מום לאכילת משה – כי גם בעל מום נחשב הוא "לכהן" בשם התואר והמעלה (וראה פרש"י ר"פ אמור), ואין זאת אלא שחסר לו בה"כהונה" באופן הב', היינו: בהשירות והעבודה בפועל. ודו"ק היטב.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

דשמו של הקב"ה הי' אז בהעלם ובהסתר ובאופן של רחמים נסתרים, אבל וודאי שגם אז פעלו רחמיו.

(ע"פ לקו"ש חכ"ו עמ' 19 ואילך)

דווקא עוון לשון הרע מעכב את הגאולה

ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר דאג על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויים ליגאל (ב. יד. רש"י)

לכאורה הדבר תמוה ביותר, הרי מצינו במדרשי חז"ל (מכילתא בשלה יד, כט. ובכ"מ) שבגלות מצרים היו בין בני" גם כל מיני חוטאים, ואפי' עובדי ע"ז, ואעפ"כ נגאלו ממצרים, ואם חטא ע"ז לא עיכב את הגאולה מדוע עוון לשון הרע עיכב?

וי"ל בזה, דבוודאי היו בני" ראויים ליגאל אף אם חטאו ר"ל, וטעם הדבר שעוון לשון הרע עכב הוא משום שחטא זה גורם שלא תחול עליו גדר גאולה ר"ל.

כלומר: בעת יציאת מצרים בחר הקב"ה בבני ישראל, ועי"ז נעשו בני ישראל לחפצא של "עם", וכמ"ש (ויאתחנן ד, לד) "לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי", דעד אז היו רק קיבוץ אנשים רבים ממשפחה אחת, והא דנעשו בגדר גוי ועם הי' בעת יציאת מצרים.

ועפ"ז י"ל, דמכיון שלשון הרע גורם לפירוד הלבבות, הנה כשאין אחדות בין בני ישראל אי אפשר שיחול עליהם גדר "עם", ואין כאן מי שיחול עליו גדר בחירת הקב"ה ר"ל, ורק כשיש אחדות בין בני ישראל אפ"ל גאולת ישראל.

(ע"פ לקו"ש חל"א עמ' 8 ואילך)

הקב"ה נמצא אתנו בצרת הגלות

ואמרנו לי מה שמו מה אמר אליהם (ג. יג.)

כבר תמהו מפרשים (רשב"ם, רמב"ן, ספורנו ועוד), וכי לא ידע משה שמו של הקב"ה עד הנה? וביארו באופנים שונים.

ויש לבאר זה באופן אחר, דחושש הי' משה שכאשר יבוא לבני ישראל וימסור להם את דברי הקב"ה "ראה ראיתי את עמי גוי" צעקתם שמעתי גוי' וארד להצילו גוי'" (פרשתנו ג, ז ואילך) תוקשה לבני ישראל קושיא עצומה:

הרי בני ישראל סבלו במאוד עד עתה, עבדו בעבודה קשה – עבודת פרך, ופרעה גזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (פרשתנו א, כב), ועד ש"הי' שוחט תינוקות של בית רבן ורוחץ בדמם" (רש"י פרשתנו ב, כג), וא"כ יוקשה להם, "מה שמו", דאם "אלוקי אבותיכם" שמע את נאקתם, ונוגעים לו צרותיהם של ישראל, איזה "שם" משמותיו של הקב"ה (המורה על הנהגה של מעלה) יניח לבניו של מקום לסבול כ"כ עד עתה, ויתעלם כביכול מצרתם?

ועי"ז ענה לו הקב"ה "אהי' אשר אהי" דפירושו כלשון רש"י "אהי' עמם בצרה זאת אשר אהי' עמם בשעבוד שאר מלכיות", וכלשון הכתוב (ישעי' סג, ט) "בכל צרתם לו צר", שגם בזמן הגלות אין הקב"ה מזניח ח"ו את בני ישראל, אלא גם לו "צר" כביכול, ונמצא אתם בצרת גלותם.

וזה שהניח להם הקב"ה לסבול עד עכשיו אינו משום שלא הי' איתם ח"ו, כ"א מפני ש"ווה שמי לעלם – חסר וי"ו . . העלימהו שלא יקרא ככתבו" (פרשתנו ג, טו וברש"י),

"משה אמת ותורתו אמת": נשמת משה, לידתו, וה"כפרה" על יום המיתה

כשנולד משה נתמלא הבית כולו אורה / ענינו של משה הוא תורה / התורה היא אמת שהוא נצחי
לעד / מעשי ידי משה נצחיים / "כדאי הוא יום הלידה שיכפר על יום המיתה"

בגמרא בקשר ללידת משה: "תנא, כיון שנפל פור בחודש אדר שמח (המון) שמחה גדולה, אמר:
נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא הי' יודע שבשבעה באדר מת, ובשבעה באדר נולד". ופרש"י:
"כדאי הלידה² שתכפר על המיתה".

ובתוכנו של עניין צריך להבין: ראשית דבר, והלא השכל נותן בדיוק להיפך – דהמיתה "מכפרת"³
ומבטלת את הלידה, ולא להיפך שהלידה מבטלת את המיתה.

וביותר אינו מובן, דכיצד שייך בכלל לומר שיש ביום הלידה איזו מעלה על יום המיתה,
ומקרא מלא דיבר הכתוב⁴: "טוב יום המוות מיום הוולדו"; ואדרבה, ע"פ הידוע בגודל העילוי

(1) מגילה יג, ב.

(2) בפרש"י שבע"י: כדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה. והיינו שהזכות הוא לא (רק) מצד עצם הלידה, כ"א
שייך להיום (ולהעיר ממחז"ל (תענית כט, א) מגלגלין זכות ליום זכאי).

(3) "כפרה" הוא גם מלשון קנוח והעברה (רש"י וישלח לב, כא). וראה באיגרת-התשובה לאדמו"ר הזקן, פ"א.

(4) קהלת ז, א.

שבהסתלקותם של צדיקים⁵, הי' המענה להמן הרשע צ"ל מיני' ובי': "לא הי' יודע" המעלה הגדולה שביום הסתלקות צדיקים!⁶

ותמצית הביאור בזה הוא, אשר "טוב יום המוות מיום הוולדו" הוא באנשים כערכנו, שאין יודעים "באיזה פרק ומעשים יעמוד, אם צדיק ואם כו"⁷ – אבל בלידתו של מרע"ה נתחדש דבר מיוחד שהוא "מכפר על המיתה". כפי שיתבאר להלן בעניינו של מרע"ה.

בלידת משה "נתמלא הבית כולו אורה"⁸, ומפרש בזה רבינו בחי': "משה רבינו מתחלת תולדתו הי' ראוי להאיר את כל העולם ע"י התורה" (ולכן נתמלא הבית "אורה" ד"תורה אור"¹⁰ ו"אין אור אלא תורה"¹¹). דנשמתו של מרע"ה מסוגלת מתחילת ברייתה, לגלות אור התורה בעולם, ומשו"ה נתן נפשו על' יותר מכולם, "ולפי שנתן נפשו על' נקראת על שמו"¹² – דהקישור והחיבור שבין נשמת מרע"ה לתורה הק', אינו עניין מיוחד, כ"א הוא דבר עצמי, דנשמתו של משה מרגע הוולדה ה"ה קשורה בתורה.

וכפי שיתבאר להלן.

אמרו חז"ל¹³: "אין אמת אלא אלא תורה". דהתורה הק' היא אמת ופעולתה אמת. משמעות העניין ד"אמת" אינו כטעות העולם שהוא רק דבר נכון או "לא שקר" – אמת פירושו: דבר נצחי וקיים בלי שום שינויים, וכלשון הכתוב¹⁴: "שפת אמת תיכון לעד".

[וראי' לדבר ממה שאמרו במס' פרה¹⁵, ש"מעייין המכזב אחת לשבע שנים פסול לקידוש מי חטאת" – דכיוון שהמעייין יבש פעם בשבע שנים, הרי שגם באותו הזמן שהוא כן מלא מים, אין זה

5) ראה באגרת-הקודש (שבסוף התניא) סי' כז וסי' כח. וראה בסידור עם דא"ח שער הל"ג בעומר (דש, ב-ג. שז, סע"ב). ובכ"מ.

6) וכמובן שאין השאלה על המן הרשע, שהוא בוודאי "לא הי' יודע" מעלה זו – ורק על המענה של הגמ': "שבשבעה באדר נולד".

7) ל' הקה"ר עה"פ.

8) סוטה יג, רע"א. שמו"ר ופרש"י עה"פ.

9) כד הקמח מע' נר חנוכה.

10) משלי ו, כג.

11) תענית ז, ב. מגילה טז, ב.

12) מכילתא בשלח טו, א. ובכ"מ.

13) ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ח. וראה ברכות ה, ריש ע"ב. ועוד.

14) משלי יב, יט. רש"י, רלב"ג ומצו"ד שם. וראה תניא פי"ג.

15) פ"ח מ"ט.

"מים חיים" אלא "כזב", דאמת קיים לעד. וע"ד "שקר אין לו רגלים"¹⁶].

דהקב"ה "נתן לנו תורת אמת" שהיא "עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת"¹⁷ – אין לשינויי הזמן השפעה בכהוא זה על התורה, ואף לא השינויים ההווים על לומדי התורה, דכל זה אינו משפיע על התורה ח"ו.

פירוש הדברים: אין הכוונה שהתורה נשארה בעצם "בשמים" ולכן אין לעולם השפעה עליה, אדרבה, "תורה לא בשמים היא"¹⁸ והיא ניתנה דוקא למקום וזמן, לאנשים אשר "למצרים ירדתם". יצר הרע יש ביניכם¹⁹. רק שהתורה נמצאת גם למטה, והיא משפיעה למטה – והיא עצמה אינה משתנית כלל ועיקר.

ואדרבה, מכוח התורה נהפך העולם לקדושה, וגם הוא חלה בו האמת העליונה. ובלשון הכתוב²⁰: "ואמת הוי' לעולם", וכפירוש החסידות בזה²¹: "אמת הוי'" מאיר בעולם, ובכוח האמת לאמיתה של "אמת הוי'" להפוך את "עלמא דשיקרא" לאמת דקדושה.

זהו גם ההסבר במאמר חז"ל²², שבמתן תורה נהי' "חירות ממלאך המוות": ע"י נתינת התורה לישראל, נשמות בגופים בעולם הזה, ניתנה היכולת לאדם בשר ודם לעסוק בתורה ולהיות חלק ממנה – ומאחר והתורה היא נצחית, ה"ז פועל נצחיות גם באדם ובגופו.

[ורק שגרם החטא ונתבטל עילוי זה. דחטא העגל הביא "זוהמא" בישראל²³, שהגופים אינם מזוככים עוד, ואינם נעשים "כלי" מלא לתורה, ולכן אין התורה נחקקת בגוף ואין הוא נצחי. וע"י עבודת ישראל מאז ועד ביאת המשיח בב"א, חוזרים ומבטלים את החושך וה"זוהמא" הלזאת, וכשיבוא המשיח יתגלה כל זה, ויהי' "חירות ממלאך המוות" – חיים נצחיים בפועל, נשמה בגוף].

"משה רבינו מתחילת תולדתו ה' ראוי להאיר . . . ע"י התורה" – משה רבינו מידתו היא מדת האמת ("אמת זה משה"²⁴), והוא זכה שעל-ידו תנתן תורת אמת – "משה (אמת) ותורתו אמת"²⁵.

16) אותיות דר"ע בתחילתו. תקו"ז תכ"ב (סו, א). פרש"י משלי שם. וראה שבת קד, א. זח"ב קפח, א. ועוד.

17) ל' הרמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ט.

18) נצבים ל, יב. ב"מ נט, ב. רמב"ם הל' יסוה"ת שם.

19) שבת פח, סע"ב ואילך.

20) תהלים קיז, ב.

21) לקו"ת סוכות פא, ג. שמע"צ פג, סע"א ואילך. ועוד.

22) שמו"ר רפ"ב. פמ"א, ז. זח"א לו, סע"ב. וראה שם קלא, סע"ב. וראה גם פדר"א פמ"ח. ועוד.

23) זח"א נב, ב. קכו, ב. זח"ב קצג, סע"ב. תר"א עו, ד. ועוד. וראה סה"מ תרמ"ג – לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע – ס"ע פד.

24) תנחומא פרשתנו כח. שמו"ר פ"ה, י. ובכ"מ.

25) ב"ב עד, א. סנהדרין קי, סע"א ואילך. תנחומא קרח יא. וראה לקו"ת ואתחנן ה, סע"ב.

לקראת שבת

יג

וגם בזה, אין הכוונה שמרע"ה רק לא דיבר היפך האמת (ח"ו), דדבר זה שווה הוא בכל הצדיקים. אלא, שעניינו של משה הוא נצחיות ותמידיות בלי שום הפסק – כהתורה הקדושה. וכמו שמצינו בחז"ל²⁶ שמעשי ידי משה נצחיים. כיון שבמרע"ה הי' בגלוי ה"ואמת הוי' לעולם" – שהאמת האלוקית הגיעה גם בעולם, וגם מעשה ידיו הגשמיים הם נצחיים.

ועל כן "לא מת משה". מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש²⁷, יתר על שאר צדיקים²⁸. דנשמת מרע"ה נשארה בעולם הזה – ע"פ הידוע מהזוהר הק"ק²⁹ שבכל דור ודור יש "אתפשטותא דמשה", דנשמת משה מתלבשת ב"חכמי הדור עיני העדה"³⁰ שבכל דור ודור, ובמיוחד בנשיא הדור, ש"אין לך דור שאין בו כמשה"³¹.

ועכשיו מובן היטב מענה הגמ' לטעותו של המן הרשע. המן הרשע "שמח שמחה גדולה, אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה" – הוא חשב שמשה נסתלק מן העולם וזכותו לא תעמוד לבניו. וע"ז עונה התורה "ולא הי' יודע שבשבעה באדר נולד" – דלידתו של מרע"ה, אינה כלידה של אדם רגיל, ד"כיון שנולד נתמלא הבית כולו אורה", ו"מתחילת תולדתו הי' ראוי להאיר", ונשמה זו עניינה אמת וקשורה עם התורה תורת אמת – ואין לה הפסק עולמית, ו"מכפרת על המיתה" – דאין מיתה לגבי נשמה כזו. והיא חי' כפשוטו (בגופו של מרדכי היהודי) גם בדורו של המן.

ולידה זו דמשה, לא רק שביטלה את עצתו הרעה של המן הרשע, אלא עוד זאת היא גרמה לעוד יו"ט לעם ישראל, ולשמחה נצחית שאף ש"כל המועדים עתידין ליבטל" אבל "ימי הפורים אינן בטלים לעולם"³².

(26) סוטה ט, סע"א. וראה צפנת-פענח עה"ת (להגאון הרוגטשובי) ר"פ תרומה. ובכ"מ.

(27) סוטה יג, סע"ב. זח"א לז, סע"ב.

(28) אף שגם בהם ישנו עניין של "צדיקים במיתתן קרויים חיים", אבל בפירוש כ"כ לא מצינו זה רק במשה. וראה בפנים השיחה (בלקו"ש) החילוק בזה.

(29) תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א) ועוד.

(30) ל' התניא בענין זה – רפמ"ב.

(31) ב"ר פנ"ו, ז.

(32) יל"ש משלי רמז תתקמד. מדרש משלי פ"ט. רמב"ם סוף הל' מגילה.

פנינים

דרוש ואגדה

אינ לוותר אפילו על גדי אחד!

ומשה הי' רועה

(ג, א)

אי' בשמו"ר על פסוק זה (פ"ב, ב) "משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן, אמרו רבותינו כשהי' משה רבינו ע"ה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסית, כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים, ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא. עיף אתה. הרכיבו על כתיפו, והי' מהלך. אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך אתה תרעה צאני ישראל".

ויש לבאר ההוראה מזה בעבודת האדם לקונו:

דהנה איתא באסת"ר (פ"ט, ד) "נתגלגלו רחמיו של הקב"ה. . ואמר מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים, עמד משה רבינו לפני הקב"ה, ואמר רבש"ע. . קטני עמך". ונמצא דגדיים קאי על "קטני עמך" אלו תינוקות של בית רבן.

וע"ז היא ההוראה אלינו: כמו שמשנה רבינו, רוען של ישראל, לא וויתר אפילו על גדי אחד, ועשה כל שביכולתו להחזיר הגדי לעדר הצאן, כן גם בהנוגע אלינו, שאסור לוותר על אף ילד יהודי, ואם רואים "גדי" שבורח מן העדר, צריכים לעסוק כל מה שביכולת, ולעסוק במסירות נפש בהחזרת הילד ל"צאן קדשים".

(ע"פ התוועדות יום ב' דחג השבועות תש"מ)

ביטול גזירת "כל הבן הילוד" ע"י משה דווקא

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור

יורה לרחוץ מגלולי אבי'

(ב.ה. סוטה יב, רע"ב)

בצפע"נ להרוגוצ'ובי (ע"ה"ת) מבואר שהנילוס הי' הע"ז של מצרים כדאי' במדרש, וע"י ש"יירדה לרחוץ מגלולי אבי", בטלה את הע"ז.

והנה איתא בשמו"ר (פ"א, כא) ד"כיון שהושלך משה למים אמר כבר מושלך מושיען במים, מיד בטלו הגזירה". דמעשה זה גרם לביטול הגזירה ד"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (פרשתנו א, כב).

ויש לבאר דשני מאורעות אלו קשורים הם:

דהנה תוכנה הפנימי של גזירת "כל הבן הילוד גו" הוא שפרעה רצה לשעבד לא רק את גופם של בני ישראל, כ"א גם את נשמותיהם. רצונו הי' להשליך ולהטביע אותם ב"יאור", שיעבדו את הע"ז שלו ר"ל.

אך כשנולד מושיען של ישראל, הנקרא "רעי' מהימנא", דהפירוש הפנימי בזה הוא שרועה ומפרנס את ישראל בענין האמונה ומחזק את אמונתם בהקב"ה, הנה עי"ז בטלה גזירה זו, וכבר א"א לו לפרעה להטביע את ישראל ח"ו בע"ז, כי משה רבינו יחזק את האמונה בהקב"ה, עד שא"א כלל להאמין בע"ז.

ונמצא שביטול הע"ז של מצרים, וביטול גזירת "כל הבן הילוד", הם במהותם פעולה אחת.

(ע"פ לקו"ש חט"ז עמ' 13 ואילך)

לשיטתייהו דרב ושמואל בפירוש הכתובים

יבאר הסברא במחלוקתיהם בעירובין, דאיפליגו אי עדיף לפרש התיבות כפשטן או דעדיף לשנות פירושן ע"פ המשך דברי הכתוב, ועפ"ז יבאר פלוגתתם בהכתובים דפרשתנו, ויבאר עפ"ז עוד ג' ממצחלוקותיהם בש"ס, ואח"ז יבאר כמה מפלוגתות הנ"ל באופן אחר

ולכאו' יל"ע במאי קמיפלגי, ומ"ט רב לא אמר כשמואל ושמואל לא אמר כרב. ונראה לומר דרב ושמואל אזלי כאן לשיטתייהו בעוד פלוגתות היאך להעדיף פירוש המקראות.

דהנה, קודם לפלוגתא זו בעירובין, איתא התם דאיפליגו בעוד ב' כתובים: "מערת המכפלה (ח"ש כג, ט), רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלי' על גביו (הוי כפולה בשתי תקרות אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה. רש"י), בשלמא למ"ד זה על גב זה היינו מכפלה אלא למ"ד ב' בתים

א

יבאר הסברא במחלוקתיהם בעירובין, דאיפליגו אי עדיף לפרש התיבות כפשטן או דעדיף לשנות פירושן ע"פ המשך דברי הכתוב

גרסינן בעירובין¹ (נג, א. וכו"ה בסוטה יא, א): "ויקם מלך חדש על מצרים (פרשתנו א, ח), רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו, מ"ד חדש ממש דכתיב חדש ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו דלא כתיב וימת וימלוך²."

בכ"ז ע"פ שיטת רש"י בפשטות הכתובים – לקו"ש חט"ז ע' 1 ואילך.

(1) וראה שמו"ר פ"א, ת. ועוד.
(2) והובאה הפלוגתא ברש"י עה"פ – וראה הביאור

דרב ס"ל דמערת המכפלה היתה שני בתים זה לפנים מזה וכפולה הוא ע"ש שכפולה בזוגות, והוא ס"ל דנמרוד שמו ונקרא שמו אמרפל ע"ש שאמר והפיל לאברהם אבינו כו', ומלך חדש היינו חדש ממש. ושמואל הוא דס"ל דמערת המכפלה היתה בית ועלי' על גביו, וס"ל נמי דאמרפל שמו ונקרא שמו נמרוד ע"ש שהמריד את כל העולם כו', ומלך חדש היינו שנתחדשו גזירותיו.

ובזה יש לבאר סברת הפלוגתא מ"ט האי לא אמר כהאי⁵, דיש לומר שאפליגו כל היכא דפירוש התיבות כפשטן אינו עולה יפה עם תוכן הענין המדובר בכתוב, דרב ס"ל בכל מקום להעדיף לפרש התיבה עצמה (שבה אפליגו) ע"פ משמעה כפשטו, אף היכא דתוכן הענין התם מורה דפירוש זה הוי קצת דוחק, ושמואל ס"ל דטפי עדיפא לן להכריע משמעות התיבה ע"פ כללות תוכן הכתובים התם.⁶

וזהו שנחלקו בכל ג' פלוגתות דלעיל, דגבי "מערת המכפלה" הפירוש הפשוט דתיבות אלו דהוי מערה אחת שיש בה כפילות ועל כן פי' רב דמערה אחת היתה (ולא בית ועלי' על גביו,

(5) בשם עולם (אות ג' לח) מפרש שרב נקט בכ"מ פשוטו של מקרא, ושמואל דורש. אבל ראה לקו"ש חט"ז עמ' 8-7 הערה 58 בענין זה.

(6) ויש לקשר זה עם דעתם וסדרם בלימוד בכלל: ראה ב"ב (קמה, ב): אמר רב כו' כל ימי עני רעים זה בעל גמרא וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. ולאידך שמואל אמר אין שלום (זכרי' ח, יוד) זה הפורש מתלמוד למשנה (חגיגה יוד, א. ובפרש"י שם: טעם למשניות להבין כו' ואם יצא מהן ונתן עסקו לגירסת המשנה כו' עיי"ש). ועל שמואל אמרו "טבא חדא פלפלתא חריפתא מבלי צנא דקרי" (חגיגה שם. יומא פה, ב). וראה שו"ת חות יאיר סי' צ"ד צ"ה והא דק"ל כרב, דמשמע הוא דרב סיני ושמואל עוקר ערים (חריף ומקשה).

זה לפנים מזה מאי מכפלה, שכפולה בזוגות (שנקברו כולן איש ואשתו דהיינו זוג זוג דכתיב (ויחי מט, לא) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגו'. רש"י). ויהי בימי אמרפל (לך יד, א), רב ושמואל חד אמר נמרוד שמו ולמה נקרא שמו אמרפל שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש וחד אמר אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו".

וכבר נודע מדברי המפרשים בכ"מ³, וכן מובן בפשטות הדבר, דכל היכא דאמרינן שמות בעלי הפלוגתא ולאח"ז גרסינן "חד אמר כו' וחד אמר כו'", הנה "חד אמר" הראשון הוא בעל המימרא הראשון שנזכר בהזכרת שמותיהם, ו"חד אמר" השני הוא האחרון שנזכר.⁴ ונמצא בנדו"ד,

(3) ראה רדב"ז לרמב"ם הל' מעשר שני (פ"ו ה"ג): "פ"ק דביצא ר"י ור"א ח"א בשני כיסים כו' ופסק רבנו כמ"ד בשני כיסים מחלוקת חדא דסתמא דמילתא כיון דהתלמוד הקדימו דברי ר"י הם". וראה שם עולם (להר"ר מרגליות) בפתחה פ"ח. ויש לתרץ.

(4) לכאורה יש להקשות ע"ז ממחלוקת הא' דעירובין שם: רב ושמואל חד תני מעברין (בעי"ז) וחד תני מאברין (באל"ף), ובירושלמי שם (פ"ה ה"א) מפורש: רב אמר מאברין ושמואל אמר מעברין. ומכיון שאפוש מחלוקת לא מפשינן בין הבבלי והירושלמי (ובפרט בנדו"ד שבירושלמי מפורש הוא, משא"כ בבלי), הרי צ"ל שגם בהבבלי רב הוא האומר מאברין כו'. אבל עי' ר"ח עירובין שם שמביא מירושלמי: רב תני מעברין ושמואל תני מאברין – ולפי"ז מתאים להסדר שבבלי*.

(* ואף שבירושלמי שם מביא עוד ב' פלוגתות דרב ושמואל דרב תני באלף ושמואל בעין "רב אמר יאותו ושמואל אמר יתנו רב (ראה שינוי נוסחאות לירושלמי שם) תני אידיהן ושמואל תני עידיהן" – הרי בירושלמי ברכות (פ"ח ה"ו. עי"ז פ"א ה"ב) שגם שם מביא ג' פלוגתות הנ"ל, מביא דרב אמר ל"דיהן (בעי"ז) ושמואל אמר ל"דיהן (באלף).

ועד"ז הוא לענין הפלוגתא גבי השם אמרפל, דע"פ פשטות התיבות שבמקראות, שבתחלה נאמר (נח יוד, ה) "וכוש ילד את נמרוד", משמע דזהו שמו מתחלה ולא שם שניתן מצד טעם ע"פ מעשיו וכיו"ב, וכרובא דרובא מהשמות דהתם ובשאר המקראות, דאינו שם שניתן מפני סיבה רק זהו שמו מתחלה¹¹. וא"כ פשטות תיבות הכתוב "ויהי בימי אמרפל" (שהוא שם חדש הנזכר עתה¹² על נמרוד) יורה דשם זה הוא הנוסף לו מצד טעם וסיבה הנרמזת בשם זה, ולכך ס"ל דאזיל בתר פשטות תיבות שבמקרא דשם אמרפל הוא נוטריקון "שאמר והפיל לאברהם כו".

אמנם, מצד התוכן והענין המסופר בכתובים שבב' המקומות יעלה יותר בדעת ד"נמרוד" הוא השם שניתן לו ע"ש מעשיו ולא אמרפל, כי לאחרי הסיפור על לידתו סיפר הכתוב על מרידתו בשמים¹³, "הוא החל להיות גבור בארץ הוא הי' גבור ציד לפני ה' על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה'".¹⁴ ועל כן, ס"ל לשמואל מצד הענין המבואר בכתובים דבזה ביאר הכתוב טעם שמו "נמרוד". משא"כ הכא גבי "ויהי בימי אמרפל", מצד תוכן הענין שבכתוב, שלא נזכר

שאו הוי כב' מערות ממש, ומה גם שבמערה אינו אפי' כבית ועלי' סתם שהעלי' על הבית היא עומדת, ובמערות הנמצאים בארץ אין העליונה תלו' בתחתונה והיא מערה לעצמה), וס"ל דהא דכפולה היא הוא ע"ש שכפולה היתה מערה אחת זו בקברים שבה⁷ שנקברו זוגות וזוגות⁸.

אמנם, שמואל ס"ל דכיון שמצד תוכן הענין התם דוחק גדול לפרש כן, שהרי דברי הכתוב הם ממה שאמר אברהם בבקשתו (כג, ז. ח) "וישתחו לעם הארץ וגו' וידבר וגו' אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני", היינו שבאותה שעה רק ביקש "לקבור את מתי" ל' יחיד, כדי להקל מעליו הצער הגדול, ואיך אפשר שבדברי בקשה אלו תהא כוונתו לקבל "ויתן לי גו' המכפלה" – שמונה קברים¹⁰!?

(7) כפי' הגו"א בפרש"י ח"ש שם.

(8) אבל בכ"ז הפי' "בית ועלי' ע"ג" הולם יותר, בתוכנה של "מכפלה", מהפי' (שה"כפולה" הוא רק מטעם) "בית לפנים מבית", כפרש"י עירובין שם.

(9) להעיר שהרעב"א בחיי שרה שם (שמפרש פירוש המילות – ראה לקמן הערה 11) פי' "מערה בתוך מערה" (כפי' הא' זה לפנים מזה). וראה לקו"ש ע' 105 שע"ד הפשט לכאורה מתאים יותר לפרש שמכפלה (היינו דבר אחד שיש בו כפילות) הוא "זה לפנים מזה" שאז שייכים הם אחד להשני בזה שא"א להכנס למערה הפנימית כ"א ע"י החיצונית, משא"כ במערה ע"ג מערה (כנ"ל בפנים).

אבל ראה גירסת הרא"ם בח"ש שם ובתו"ח עירובין שם "אלא שכפולה בזוגות" והיינו שהדר בי' מהפי' "שני בתים זה לפנים מזה".

(10) ולהעיר שגם להפי' "ב' בתים זה לפנים מזה קשה המשך הכתוב "אשר בקצה שדהו" כי – א"א ששניהם יהיו בקצה השדה, (ב) מדגיש שטח גדול היפך כוונת אברהם להקטין ערך המערה.

ולאידך: אם נפרש שכפולה בזוגות כפשוטו (לא קברים הראויים לזוגות, כ"א) אדם וחיה כו' (כהמשך הגמרא בעירובין שם, וכ"מ מפרש"י שם ד"ה שכפולה)

קשה, שהרי בני חת כו' לא ידעו מזה.

וראה בכל הנ"ל (ע"ד ב' הפירושים וכו' במערת המכפלה) לקו"ש שם ע' 105 ואילך, ביאור הפרש"י.

(11) ראה ראב"ע נח שם: אל תבקש טעם לכל השמות כו'. ולהעיר שדרך הפשט של הראב"ע הוא שמפרש פרוש הפשוט של המלות.

(12) ראה רא"ם בפרש"י לך שם.

(13) וגם דמנאו בכ' בפ"ע ובאריכות, לא עם שאר אחיו (חזקוני נח שם).

(14) ראה פרש"י שם. וראה חדא"ג עירובין שם. אבל ראה ראב"ע שם.

שהכתוב נתכוין ליישב בסברא זה שגזר גזירות לאחרי הטובה שעשה יוסף – הנה כיון שע"פ הסברא אין משמעות התיבות "מלך חדש" כפשטן מיישבת ענין זה לתומו, דהא מ"מ ודאי גם מלך חדש שמע על מעשי יוסף שהציל את כל עמו בדור אחד לפני זה¹⁶, ומה גם שגזירה זו גזר בעצה אחת עם עמו – "ויאמר על עמו . . . הבה נתחכמה לך" – שבדאי היו ביניהם כאלו שהיו בעת מעשי יוסף ונצולו על ידו, א"כ מצד תוכן הכתובים על כרחינו עדיין נזדקק לחדש (בכל אופן שנפרש "מלך חדש") ד"אשר לא ידע את יוסף" אינו כפשוטו, אלא היינו ש"עשה עצמו כאילו לא ידע", ובזה הודיע הכתוב גודל רשעתו.

ועל כן שוב מסתברא יותר לשמואל לפרש גם "מלך חדש" (לא רק כמאמר המוסגר הבא בפ"ע לתרץ זה שגזר גזירות, אלא) כחטיבה אחת עם כללות הענין המתואר שם בכתובים לאח"ז, בדבר גודל רשעתו של פרעה, הנה מהאי טעמא עדיפא לן למימר דלא חדש ממש הי', ושוב הוי רשעות יותר (ומתאים הדבר יותר להמשך תוכן הכתובים), ש"נתחדשו גזירותיו" אף שהי' הוא עצמו ניצול ע"י יוסף כו'. וכנ"ל, דלשמואל עדיפא לן להתאים פירוש התיבות לכללות התוכן המבואר שם, אף שאינו מתאים כ"כ לפשטות פירוש המילות.

שום המשך והסבר אודותיו (עד שנוכל לומר דבזה ביאר הכתוב הטעם לשמו), נראה יותר דזהו שמו שמתחילה ולא שם שע"פ טעם.

ב

עפ"ז יבאר פלוגתתם בהכתובים דפרשתנו וזהו גופא דסברא בפלוגתתם הכא גבי "מלך חדש", דהנה לכאו' קשה בדברי הכתוב למאי נפק"מ מה שהזכיר דמלך זה שאמר "הבה נתחכמה לך" מלך חדש הי', וייתורא הוא, דאמאי לא נאמר בכתוב תיכף לאחרי "ובני" פרו וישרצו וירבו ויעצמו גו", אשר מחמת כן "ויאמר (מלך מצרים) אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לך", ותו לא מידי. אלא ודאי הביאור לזה פשוט, דבכך רצה הכתוב לבאר היאך יתכן שישגזר מלך מצרים גזירות על עמו של יוסף (ובכלל זה בני יוסף) לאחרי כל הטובה שעשה יוסף לו ולעמו¹⁵. וזהו שאמר הכתוב דמלך חדש הי' ולכך אינה תמיהה כ"כ זה שגזר גזירות.

ובזה נחלקו רב ושמואל הכא היאך להסביר יישוב זה שבא הכתוב לישיב במה שגזר גזירת לאחר הטובה שעשה יוסף, דרב המפרש בכל מקום ע"פ פירוש התיבות עצמן ס"ל דבהכרח ודאי יישוב הכתוב במה שאמר "מלך חדש אשר לא ידע את יוסף" היינו כפשטו – שהמלך עצמו חדש ממש הי' ולא הכיר את יוסף ולכך גזר גזירות.

אמנם, שמואל ס"ל דכיון שמצד התוכן והענין המבואר כאן בכתובים עלינו לומר

16) ועוד: כמה דברים שגם היו בזמן לאח"ז – ראה ויגש מז, כ ואילך: ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה גו' ואת העם העביר גו' לחק עד היום הזה גו' לפרעה לחומס גו'.

15) להעיר מדעת רבנן בשמו"ר כאן (אמר להם שויטים אתם כו').

הבית, אם לא שרצה להכנס ו"לעשות צרכיו"¹⁹.

(ב) במגילה (יא, א) נחלקו: "מהודו ועד כוש (אסתר א, א), רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו"²⁰. כיוצא בדבר אתה אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה (מ"א ה, ד), רב ושמואל²¹ כו"²².

ואף הכא יש לפרשו כן, דרב ס"ל דפירוש תיבת "עד" הוא כפשטה, שהוא מרחק השטח שביניהם, שבזה מפליא הכתוב כפשוטו גודל שטח המלוכה למן קצה זה ועד לקצה האחר. אמנם, שמואל ס"ל דע"פ תוכן המשך הכתוב שלאח"כ, שמפרט "שבע ועשרים ומאה מדינה" שבכלל זה כבר "כל העולם כולו", נמצא דבאם נפרש "עד" כנ"ל מקצה אחד לחבירו²³ הרי

19 להעיר מתוד"ה לעשות סוטה שם. אבל גם לפירוש התוס' היתרון ב"מלאכתו ממש" הוא בפירוש התיבה מלאכתו גופא (שהוא כפשוטו), ולהפי' "לעשות צרכיו כו", הוא משום דהוציאו בל' ביאה "ויבא הביתה", שההכרח אינו מפ' תיבת מלאכתו עצמה. וראה חדא"ג שם. וראה באר יצחק בפרש"י וישב שם, שגם מדבריו מוכח שההכרח לפי' "לעשות צרכיו כו" הוא מתוכן הכתובים.

20 כ"ה בגמרא. ובע"י "חד אמר הודו בתחלת העולם וכוש בסוף העולם כו' כשם כו' כך מלך בכל העולם כולו".

21 ופלוגתא זו הובאה ג"כ בסנהדרין כ, ב.

22 ראה מנות הלוי בתחילתו שהביא מהר"ר משה ן' תיבון ומדרש לקח טוב, דלא פליגי במציאות ולכו"ע הודו וכוש כו' בהדי הדדי הוו. וראה הגהת היעב"ץ מגילה שם.

23 ראה חדא"ג מגילה שם (ולדבריו הפלוגתא הוא לא מצד פירוש הכתובים עצמם, ורק כיון שלמ"ד השני הודו וכוש גבי הדדי, א"כ ע"כ לאו כמשמעו קאמר כו'). וראה טו"א מגילה שם ד"ה מכדי כתיב דלמ"ד גבי הדדי קיימא וכשם שמלך כו' ודאי צ"ל קכ"ז מדינה.

יבאר עפ"ז עוד ג' ממהלוקותיהם בש"ס
ובדרך זו נראה לבאר עוד מפלוגתות רב ושמואל שבש"ס¹⁷:

(א) בסוטה (לו, ב) נחלקו: "ויבא הביתה לעשות מלאכתו (וישב לט, יא), רב ושמואל חד אמר לעשות מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו".

דאף בזה מצינו לפרש כנ"ל, דרב ס"ל כפירוש המילות עצמן, "לעשות מלאכתו ממש". מיהו, שמואל סבר דע"פ התוכן המבואר שם תיכף בהמשך לזה אשר "ואין איש מאנשי הבית שם בבית", משמע יותר שבזה רצה הכתוב לפרש כוונתו כאן ב"מלאכתו"¹⁸ דלא כפשוטה, אלא שענינה דוקא סוג מלאכה המביא לזה ש"אין איש כו", ולכך פירש דהיינו "לעשות צרכיו". אי נמי י"ל באופן אחר לפי דרכינו, דע"פ כללות ענין הסיפור התם על כרחך דאינה "מלאכה" ממש, דאחר שכבר אמרה לו מתחילה "שכבה עמי" ו"דברה אל יוסף יום יום גו' לשכב אצלה גו'" ודאי לא הי' בא לביתה ("ויבא הביתה") לעשות מלאכתו סתם בשעה ש"אין איש מאנשי

17 כל הפלוגתות שהובאו בדברינו הם ממה שנזכר כבר בפירושי רש"י על המקראות (ומגילת אסתר דלהלן) שהביא ב' הדעות או דעה אחת (ועיין בלקו"ש חט"ז ע' 7 ואילך ביאור הטעם אמאי במקום זה הביא רק דעה אחת, ובמקום זה הביא ב' הדעות וכו' – ע"פ דרכו של רש"י לפרש "פשוטו של מקרא" דוקא).

אבל בדרך זו יש לפרש עוד כמה וכמה מימרות דרב ושמואל גם היכא דאפליגו ממש, וגם במקומות שאינו רק בפירוש הכתובים. – ראה בהמובא בשם עולם הנסמך לעיל (הערה 5) אות לח.

18 שבכתוב זה, ולא רק בכדי לבאר המשך הסיפור בהכתובים. ולהעיר מפרש"י שם ד"ה "ויהי כהיום הזה", ולא הביא בהד"ה גם התיבות "ואין איש גו".

"רב ושמואל, חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא ובו כל מיני מאכל"²⁷ ומצינו לשון נטיעה באהלים שנאמר כו".

ואף הכא, לפירוש הפשוט בתיבות "ויטע אשל" עצמן, צריך לומר דמיירי בפרדס של פירות²⁸, והיא שיטת רב. אבל שמואל ס"ל לשיטת' דכיון שתוכן המבואר בכתוב שם הוא שהקריא שמו של הקב"ה ע"י אותו אשל, "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם" (כדפרש"ה התם ש"על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה כו"²⁹), על כן מסתברא מילתא דלא מיירי הכא באילן של פירות כי אם ב"פונדק לאכסניא" (שבו היו מתעכבין העוברים ושבים למשך זמן³⁰) שבו היו "כל מיני מאכל"³¹, ועל ידם הי' יכול אברהם לעורר העוברים ושבים

שכפל הכתוב דבר אחד ב' פעמים²⁴, ולכך ס"ל דמסתברא יותר לפרש שבתבת "עד" הדגיש הכתוב ענין אחר, והוא על גודל וחוזק המלוכה ש"כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו"²⁵.

(ג) ומצינו בעוד פלוגתא שבש"ס (סוטה יוד, סע"א), דאליבא דגירסת רש"י בפירושו על התורה נחלקו בה רב ושמואל (משא"כ לפי גירסתנו בגמרא שם, וכן במדרש (ב"ר ספנ"ד), היא פלוגתת ר' יהודה ור' נחמיה²⁶), וז"ל רש"י על הכתוב (וירא כא, לג) "ויטע אשל בבאר שבע" –

וראה לקמן סוף הערה 18.

24) אבל ראה טו"א שם דמאמר ר"ח בהמשך הגמרא שם "מכדי כתיב מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה ל"ל ש"מ לדרשא" הוא כי ס"ל כמ"ד הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם כו. אבל מ"מ מ"ד הנ"ל (רב) בעצמו לא אמר זה.

25) היינו שגודל ותוקף המלוכה שלו בכל העולם הי' כמו התוקף שעל ב' מדינות זו אצל זו. וי"ל שזוהי כוונת רש"י בפירושו במגילה וסנהדרין שם ד"ה "כשם שמלך כו". וראה חדא"ג סנהדרין שם "דנקט אלו ב' מקומות כו". בהגהת הב"ח למגילה שם "דהא דלא פרש"י כלום על כשם שמלך מהודו ועד כוש משום דלשם לא הוזכר מהודו ועד כוש תחילה ולא זו אף זו קאמר אבל הכא הזכיר תפסח ועזה בסופ"ה כו".

אבל - א) אי"ז כפי' פשטות הגמ' "כשם שמלך מהודו כו" כך מלך, (ב) בגמרא מפורש "כיוצא בדבר אתה אומר" ובאותה הלשון "כשם שמלך כו" כך מלך כו". והטעם שפיר רש"י רק הפלוגתא הב' י"ל בפשטות: כיון שבהכתוב במלכים נאמר (כי הוא רודה בכל עבר הנהר) מתפסח ועד עזה, שמשמעו שזהו הפי' דעבר הנהר (משא"כ בנדר"ד). וראה לשון רש"י מגילה שם "וה"ק כו' כמו מתפסח ועד עזה", (ובסנהדרין: וה"ק קרא . . כמתפסח כו") שמפרש זה בלשון הכתוב.

אבל להעיר (ע"ד כהנ"ל) שבמחלוקת דהודו וכוש לא הובא בגמ' המשך הכתוב "שבע ועשרים ומאה מדינה" (משא"כ בהכתוב "כי הוא רודה גו"). וראה מנות הלוי בתחילתו ד"ה "הנראה אלי", ושם, דלכו"ע שבע ועשרים ומאה מדינה לא הו' כל העולם.

26) וראה לקמן הערה 33.

27) בדפוסים שלפנינו "כל מיני פירות". וכ"ה בחדא"ג סוטה שם מפרש"י. אבל בדפוס ראשון ושני וכ"כ מכת"י רש"י "מאכל". ומש"כ בחדא"ג שלפי פרש"י כאן ובו כל מיני פירות . . ניהא טפי דאין אשל יוצא ממשמעו שהוא לשון אילן, צ"ע, דהרי ממשין ברש"י "ומצינו בלשון נטיעה באהלים" וא"כ אין צורך לפרש שאשל הוא אילן כפשוטו.

28) בת"א: ונציב אילנא, ועד"ז בראב"ע. ובתיב"ע (ועד"ז הוא בת"י) "ונציב פרדסא וכו' ואתקין בגוי' מיכלא ומשקיא וכו'".

29) דמשמע שזהו לכל הפירושים. וכ"מ בסוטה שם, ראה חדא"ג שם. ובב"ר שם "על דעת' דר"ג דאמר אשל פונדק אברהם הי' מקבל כו". אבל ביפ"ת שם "גם לדעת דאמר פרדס כו' ע"ד ר"ג . . יכונן הדברים טפי כו", וכן מוכח בסוטה שם כמו שמוכח ביפ"ת.

30) בסוטה שם בפרש"י "פונדק – ללון שם אורחים (וממשיך) אשל נוטריקון הוא אכילה שתי' לוי' כו".

31) בב"ר שם: אשל פונדק שאל מה תשאל עיגולא קופר חומר ביעין. וראה לשון רש"י בהערה שלפנ"ז.

שכ' ע"ז הרא"ש: "מאיזה טעם עשו חכמי הגמרא כלל זה לפסוק כשמואל ביני וקרוב באיסורי בכל מקום, לפי שידעו ששמואל הי' רגיל תמיד לפסוק דינין ולכך הי' מדקדק בהן ויורד לעומקן ומשכיל על כל דבר אמת, וכן רב הי' רגיל לדקדק בהוראת איסור והיתר לכך סמכו על הוראותיו לעניני איסור והיתר", פירוש, דעיקר עסקו של רב הי' באיסורי ולכך דקדק בהן יותר, ועיקר עסקו של שמואל הי' בממונא ולכך דקדק בהן יותר.³⁵

והנה, "איסורי" הוא ענינים שבין אדם לשמים, ו"ממונא" הוא מה שבין אדם לחבירו. ועפ"ז יש לחדש בדבר שיש בו מב' הענינים הי' רב נוטה יותר לקשרו עם מה שהי' עיקר עסקו – לצד "בין אדם לשמים" שבוה, ושמואל הי' נוטה לראות בו הצד ד"בין אדם לחבירו" שהוא הי' עיקר עסקו.

והוא הדין הכא גבי "מלך חדש", דהנה בדברי הכתוב כאן רצה לבאר גודל רשעתו בגזירותיו בזה ש"עשה עצמו כאילו לא ידע" את יוסף, ושילם רעה תחת טובה. ואף שבעירובין שם³⁶ נקט דזהו רק למ"ד "שנתחדשו גזירותיו", מיהו בסוטה (דלעיל ריש ס"א) נקט בסתמא "אשר לא ידע את יוסף דהוה כמאן דלא ידע לי' כלל", היינו דאפי' לרב שפירש "מלך חדש" ממש, מ"מ על כרחינו נפרש "אשר לא ידע את יוסף" דלא כפשוטו, וכנ"ל בארוכה בסברת שמואל דודאי א"א לומר שלא שמע ממעשה יוסף שהציל

לברך לשמים³² על כל הטובות הללו.³³ והעדיף שמואל לפרש כן, אף שע"ז אין מיושב כ"כ פירוש התיבה "ויטע" לפי פשטה, ונוקק לראי' שמתאימה תיבה זו אף בנוגע ל"אהל" – "מצינו לשון נטיעה באוהלים כו"³⁴.

ד

יבאר הסברא בכמה מפלוגתות הנ"ל באופן אחר, ע"פ ביאור הרא"ש בהא דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בממונא

ונראה להוסיף עוד בדרך אחרת בביאור כמה מפלוגתות הנ"ל, ע"פ ביאור הרא"ש בהא דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל ביני (בממונא), כדאיתא בש"ס (בכורות מט, ב. וש"ג),

32 אף שגם להמ"ד פרדס כתב רש"י "להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה", הרי פרש"י ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה כו", ולמ"ד פרדס פירש "ויטע אשל" הוא שנטע פרדס כו'.

33 ביאור הנ"ל י"ל גם בגמרא. אבל עפ"ז צ"ע השייכות לבעלי המאמר ר"י ור"נ (ובפרט שבב"ר שם מפורש שר"י אמר פרדס ור"נ אמר פונדק), שהרי נתבאר כמ"פ (בביאור פרש"י עקב יא, ו. האזינו לב, מג) שזהו גם חילוק השיטות דר"י ור"נ, אלא בהיפך שר"נ מפרש פשוטן של המילות, ור"י – בהתאמה לכללות תוכן המדובר. ראה לקו"ש ח"ה ע' 264.

ועפ"ז י"ל שלכן הביא רש"י בהפסוק ויטע אשל רב ושמואל ולא הגירסא הנפוצה בגמרא שלפנינו ובב"ר ר"י ור"נ, כי לפ"ז הרי מוחפת שיטתם בפ' הכתובים. וראה לקו"ש שם ע' 267 (ובהערה 28) עוד שיטה במחלוקת ר"י ור"נ.

34 עפ"ז יש לבאר גם המחלוקת (ב"ב ג, סע"א) בהכתוב (חגי ב, ט) "גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון רב ושמואל אמרי לה ר"י ור"א חד אמר בבנין וחד אמר בשנים: ד"בנין" הרי זה פירוש הפשוט דתיבת "גדול" דקרא. אבל מצד תוכן הכתוב "כבוד הבית הזה גו' אמר ה' צבאות וגו'" הרי "גדול" בשנים הוא ענין של כבוד (בשייכות ל"ה' צבאות") יותר מגדולת הבנין. ועפ"ז מובן מה שבחר רש"י (בחגי שם) בהדיעה רב ושמואל חד אמר כו'.

35 ראה שו"ת חות יאיר סי' צד.

36 וכן בשמ"ד דלעיל הערה 1.

רעה תחת טובה לעם יוסף⁴¹.

וכן יש לפרש גם בהפלוגתא דלעיל מסוטה, גבי "לעשות מלאכתו" דיוסף, דהנה בדברי הכתובים שם הודגשה צדקת יוסף שסירב לאשת פוטיפר כו', וכשנכנס באותה שעה למלאכתו ולא הי' איש בבית ברח מפניו כו'. ולכך, רב ס"ל דעיקר הצדקות היא בין יוסף לשמים, ולכך הוכרח שלא לפרש דברי הכתוב שנכנס "לעשות צרכיו עמה" (אף שכן נראה מהוספת הכתוב "ואין איש מאנשי הבית גו", כדלעיל בסברת שמואל), דאז הו"ל איסור כלפי שמיא⁴².

משא"כ שמואל סבר דעיקר צדקת יוסף שהודגשה בכתוב היא לענין "בין אדם לחבירו", וא"כ ניחא לי' לפרש שנכנס "לעשות צרכיו עמה" (שכן נראה יותר ע"פ הסברא מצד המשך הכתוב, ד"אין איש גו", כנ"ל), כי מצד "בין אדם לחבירו" מובן שצדקותו היא בזה שדוקא בעת ש"אין איש מאנשי הבית שם בבית", נכנס לעשות צרכיו עמה, כי אז לא פגם הדבר ב"בין אדם לחבירו" להיות נגד שעבודו לפוטיפר (שמחמת כן סירב בתחילה, וימאן ויאמר גו' הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי גו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת גו'" (לט, ח-ט)).

ועד"ז מצינו לבאר פלוגתתם גבי אשל שנטע אברהם עבור האורחים, דרב ס"ל שעיקר

כל מצרים, וי"ל שבזה לא נחלק עליו רב³⁷ (רק שמ"מ לא זו מפירוש "מלך חדש" כפשטו), ונמצא שבזה רשע גדול הי' לכו"ע³⁸.

וא"כ יש לומר, דרב ס"ל דאדרבה דוקא במה שהי' מלך חדש ממש תתבאר רשעותו יותר, כי לרב עיקר הרשעות הכא הוא כלפי שמיא ולא כלפי ישראל, וא"כ באם הוא מלך מצרים שהי' עד אותה שעה הרי כלפי שמיא היתה לו אמתלא לשלוט בישראל ולמלוך עליהם ולשעבדם כרצונו, שהרי יעקב אבינו כיבדו במלכותו (בכניסתו וביציאתו ויגש מז, ז (ובפרש"י). יו"ד (ובפרש"י)) וקיבל על עצמו שליטתו³⁹, וא"כ משמים ניתנה לו רשות לנהוג שעבוד ומלכות בישראל. ודוקא בזה שהי' מלך חדש ממש גדלה רשעתו כלפי שמיא ואין שום אמתלא בידו.

משא"כ שמואל ס"ל דעיקר הרשעות הוא כלפי ישראל, וא"כ באם הי' מלך חדש ממש שלא הוא הניצול ע"י יוסף, אין כאן גמול רעה תחת טובה כ"כ (ובמילא יש לו אמתלא לשלוט בהם מחמת "פן ירבה גו' ונלחם בנו גו'"). ודוקא בזה שהי' הוא המלך הניצול ע"י ריבוי טובת יוסף⁴⁰ כו', נמצאת רשעותו גדולה ביותר לגמול

37) ראה משכיל לדוד על הכתוב בפ' השני שמלשון רש"י משמע שעשה עצמו כאילו לא ידע אתי' גם לפי הא', אבל ההסברה שלו בתיבת "חדש" בפרש"י אינה ע"ד הפשט. וראה עץ יוסף לע"י סוטה שם.

38) ראה שמו"ר שם (תנחומא כאן ה) עד עכשיו משלהם אנו אוכלים והאיך נזדווג להם אילולי יוסף לא היינו חיים. וראה זח"ב (ז, א) אשר לא ידע את יוסף כו'. לק"ט ומדרש הגדול כאן.

39) ונהנו ממנו שנתן להם לישב בארץ גושן טוב ארץ מצרים.

40) ובפרט הא דס"פ ויגש (הובא בהערה 15).

41) ראה בהמצויין בהערה 38. וראה מדרש שהובא בבחי' כאן "אשר לא ידע את יוסף כל הכופר בטובתו של חבירו כו'" (וראה תו"ש כאן אות פח), ומסיים בבחי' "והמדרש הזה נוטה למי שאומר נתחדשו גזירותיו".

42) וגם לפנ"ז אמר "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים". וראה אברבנאל כאן.

לקראת שבת

כג

שנהנו אחרים ע"י נטיעה זו ונשתבחה מצות "בין אדם לחבירו", ועל כן עדיפא לן לפרש שהי' "פונדק לאכסניא ובו כל מיני מאכל", שבזה תגדל הנאת אחרים⁴³.

43) כעין זה יש לבאר בהפלוגתא (דלעיל הערה 34) ד"גדול יהי' כבוד הבית הזה" "בבנין" או "בשנים": גדול הבנין מורה יותר על גדול התפשטות והשראת השכינה, המשכת קדושה למטה; בשנים: שהי' נמצא זמן ארוך יותר אצל בני". ועצ"ע.

השבח שבכתוב על אברהם הי' במצוה שבינו למקום, ולכן הודגש השבח דוקא במה שנטע פרדס של פירות לעשות עמו מצוה (להביאו לאורחים) שבזה דוקא נשתבחה יותר מעלת המצוה דאברהם עצמו כלפי שמיא להדגיש שקיים מצוה לוותר ולמסור אפי' מפירות שהוא דבר יקר ומשובח (ובמכל שכן ממצות קין גבי "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה" (בראשית ד, ג)). משא"כ שמואל ס"ל שעיקר השבח הוא במה

שני צדדים למחלוקת

במחלוקת יש לכל צד אשמה מסוימת

בכלל, כאשר ישנם חילוקי דעות בין שני צדדים, ומתנהלת מחלוקת תוך כדי ביטויים חריפים, כמעט באופן קבוע אשמים בכך שני הצדדים, אפילו כאשר במידה מסויימת ולעיתים קורה שהצד האחד אשם במידה משמעותית, אך בכל זאת, אשמה כלשהיא נמצאת כל צד.

ברור הדבר שמחשבות שונות זוהי תופעה טבעית, היות ש"אין דעותיהם שוות", אך הדבר לא צריך להביא למחלוקת ועוד באופן חריף.

על אחת כמה וכמה, כאשר מדובר אודות בית כנסת, אודות בית תפילה לו יתברך, מקום בו יהודים נאספים להתפלל ולבקש מהשי"ת את כל הצטרכויותיהם בגשמיות וברוחניות, והקב"ה – שהוא עצם הטוב – רוצה למלא את כל הבקשות והתפילות. אך לשם כך נדרש שכל המתפללים וכל בעלי הדעה של בית הכנסת, יזכרו את פסק המשנה "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום", שפסק זה מבהיר עד כמה מוכרח לשרור שלום בבית הכנסת, בנוסף על הצורך בשלום בכלל.

על הצדדים לדבר יחד ביניהם, בזכרם שה' ניצב עליהם

קשה לשמוע טענות של צד אחד, ובכלל כאשר נמצאים בריחוק מקום קשה להחליט החלטות בנושאים שכאלה, אך בטוחני שעם רצון טוב אין צורך בהחלטות המגיעות ממקום אחר, די בכך

לקראת שבת

כה

שיתדברו הצדדים יחד בינם לבין עצמם תוך שהם זוכרים, עפ"י דברי רבינו הזקן בתניא ריש פרק מ"א, שהקב"ה מניח העליונים ותחתונים וניצב עליו ומביט עליו ובוחר כליות ולב, שהכוונה היא כפשוטו – כל אחד ואחד מהנאספים, גם בשעה שהם עוסקים בענין אודותיו אתה כותב במכתבך.

על כולם להתבונן באמיתיות הדבר ולהתחשב בדבר, במידה המירבית, שהמקום הוא מקום קדוש, שצריך להמשיך קדושה בעת שנמצאים בו, ובמידה מסוימת גם 'לקחת לבית' מקדושה זו. ולבטח ימצאו דרכים שישכון שלום בין כולם לאורך ימים ושנים טובות.

(תרגום מאגרות קודש חי"א עמ' קלח-ט)

לא ייתכן שהאחד צודק במאה אחוז והשני אשם במאה אחוז

ומ"ש אודות פירוד הלבבות, הנה כמה פעמים כתבתי, שיעיינו בדרושי רבנו הזקן והנשיאים שלאחריו, ובמילא ידעו מאין בא פירוד הלבבות, וכן יראו עד כמה נוגעים הדברים, ואם נוגע זה בשעת שלום בתכלית, על אחת כמה וכמה וכו' וכשישנם שני צדדים הרי בעולם הזה כמעט אי אפשר שיהי' אחד צודק מאה אחוז והשני אשם מאה אחוז, אלא כל אחד ואחד אשם עכ"פ במקצת, ובפרט ע"פ המבואר בחסידות פירוש הכתוב דכמים הפנים לפנים וכו', וברור הדבר אשר עד עתה השחיתו כמה טוב ע"י העדר דקירוב הלבבות בשביל ענינים דכבוד המדומה וכו' ואל יטעו את עצמם שזהו מפני יראת שמים...

יש להפנות ההתעוררות כלפי עצמנו ולא להוכחת הזולת

ודא עקא אשר למרות שמתעוררים, הנה ישנם אחדים אשר לפעמים אפילו לאחרי ההתעוררות מחליפים הקוים, ומה שצריכים לעשות תשובה על ענינים שלו, ולדון את חברו לכף זכות עד כדי כך, שיקוים והוי שפל רוח בפני כל האדם, וכלשון רבנו הזקן והוי באמת לאמיתו (וכמבואר במקום אחר שהביא בזה רבנו הגירסא האדם בתוספת ה"א), והם עושים ההיפך, שמצוים על אחרים בהתלהבות שיעשו תשובה, ובהתלהבות לא פחותה מזה מלמדים זכות על עצמם ובהידור על-דרך הכתוב "על כל פשעים תכסה אהבה", ותובעים בהסביבה שיהיו שפל רוח נגדם.

וכבר ידוע דבר משנה שבענינים שבין אדם לחברו, לא מועיל שמהדרים לאכול בפסח דוקא מצה שמורה עגולה ונשארים ערים בליל שבועות וכו', עד שירצה את חברו, אשר אז מועילים ענינים אלו.

(אגרות קודש חי"ג עמ' י"ט ואילך)

מידות טובות בפועל

המילים "ידיכם דמים מלאו", שכאשר לא חשים באמת את צער הזולת, גם כאשר מסייעים ביד רחבה הרי זו שפיכת דמים, לא נתנו לר' אברהם מנוח, ובשובו לביתו בכפר החל לעבוד על עצמו יותר ומזמן לזמן הלך והתעלה בעבודתו

היו 'תלמידים' למדנים גדולים ובעלי רוח הקודש, והיו גם 'מקושרים'

נהוג הי' אצל הבעש"ט הקדוש שהתלמידים¹ שהיו באים לשבת או לחג היו סועדים יחד עמו את סעודת השבת או סעודת החג.

ביניהם, היו תלמידים למדנים גדולים ובעלי רוח הקודש, והיו גם מקושרים, אנשים פשוטים שלא ידעו ללמוד. רובם היו בעלי-מלאכה שגרו ביישובים וכפרים ועסקו במלאכות שונות.

ר' נתן לייענטהנדלער, סוחר בדים מ'ברוד', הי' בין תלמידיו הרבים של הבעש"ט. הוא הי' יהודי תלמיד-חכם, ובכל יום כשהתפנה מהעסק, ובפרט בלילות, נהג לשבת וללמוד בהתמדה גדולה. אך ב'מידות' הי' ר' נתן מאוד פשוט. הוא הי' שקוע בעיקר בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור, וגם במידות כפי שהן על-פי דיני התורה, אך ללא כל ויתורים של מידת חסידות.

כל המסירות היתה בלימוד התורה בעיון רב ובהעמקה, אבל בענייני עבודה ומידות הוא התעסק

(1) באותה שעה עדיין לא הי' התואר חסידים. את התואר הכללי 'חסידים', נתן רבנו הזקן נ"ע. אצל הבעש"ט ואצל המגיד הקדוש ממעזריטש היו התוארים 'תלמידים' ו'מקושרים'.

לקראת שבת

כז

מעט. הבעש"ט עורר אותו שיש לעסוק במידות ובעבודה, אבל ר' נתן נהג בסדר שלו. שנים חלפו ולר' נתן כבר גדלו בנים, אותם הוא הדריך בדרכו והיו ללמדנים גדולים.

הבעש"ט נהג לקרב מאוד את היהודים הפשוטים

אצל הבעש"ט הי' גם מקושר, יהודי פשוט שהי' גר בכפר בלישצניץ שנקרא אברהם בלישצעניצער. הוא הי' פשוט מאוד בלימוד. הוא למד רק את הספרים שהיו כתובים באידיש, וגם את אלו לא עלה בידו להבין בנקל.

גם את פירוש המילים של התפילה, חומש או תהלים הוא לא הבין, אך הוא הי' בעל "עבודה". כל דבר בעבודת ה' יתברך וקיום המצוות הוא עשה בשמחה ועבד על עצמו במידות.

הבעש"ט הקדוש נהג לקרב מאוד את התלמידים, היהודים הפשוטים, והי' נוהג לומר תורה במיוחד לפניהם בהתאם להבנתם.

התלמידים, תלמידי החכמים וגדולי התורה, אף שהיו מאוד מסורים לבעש"ט בלב ונפש וח"ו לא הרהרו אחר מעשיו של הבעש"ט, עם זאת כאב להם מדוע הבעש"ט מקרב כ"כ את היהודים הפשוטים, ועוד אומר תורה בפניהם, אך אעפ"כ הם היו חוזרים גם את התורה שהבעש"ט הי' נוהג לומר בפני יהודים פשוטים אלה, והיו מתעמקים בה.

כשלא חשים את הזולת בהרגש אמיתי זוהי שפיכות דמים

שבת אחת, הזדמן שר' נתן ור' אברהם שהו יחד אצל הבעש"ט. הבעש"ט אמר אז תורה על הפסוק "ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפילה אינני שומע, ידיכם דמים מלאו" (ישעי' א, טו).

הבעש"ט ביאר אז שאף שהעבודה העיקרית בעבודת ה' יתברך היא אמנם עבודת המוח ועבודת הלב – העבודה בלימוד התורה ועבודה בתפילה, שעל-ידי שתי עבודות אלו העבודה במידות ובענייני עולם הן כבר במילא כדבעי, עם זאת יתכן ש"ידיכם דמים מלאו", שאפילו כאשר נותנים לעני נדבה ביד רחבה, אבל חסר ההרגש במצב זולתו והרי זו שפיכת דמים.

וזהו "ובפרשכם כפיכם". כאשר אתם פורשים את ידיכם ונותנים צדקה ביד רחבה, שזוהי העבודה של עבודת הלב, בכל זאת "אעלים עיני מכם", אני לא אראה זאת, כי אין זו עבודה אמיתית. אמיתית העבודה היא, כאשר חשים את הזולת.

"גם כי תרבו תפילה", היא עבודת המוח, גם זו אינה עבודה, כי לא חשים את הזולת בהרגש אמיתי. זוהי שפיכות דמים. זה הפירוש "ידיכם דמים מלאו" – המידות שלכם, אפילו המידות הטובות – "דמים מלאו".

שניהם, ר' נתן ור' אברהם, שמעו את התורה הזו. ר' נתן שהי' תלמיד-חכם הבין את התורה לפי

דרכו והתעמק בשני אופני העבודה, עבודת המוח ועבודת הלב, שהם העבודה של לימוד התורה ועבודת התפילה.

ר' אברהם שהבין את המילים הספורות הללו של תורת הבעש"ט בנוגע לפועל ממש לפי הבנתו, נתקבלה אצלו החלטה שעליו לעבוד עם עצמו בעבודה של בירור וזיכוכ המידות, עוד יותר מכפי שעשה עד עתה.

המילים "ידיכם דמים מלאו", שכאשר לא חשים באמת את צער הזולת, גם כאשר מסייעים ביד רחבה הרי זו שפיכת דמים, לא נתנו לר' אברהם מנות, ובשובו לביתו בכפר החל לעבוד על עצמו יותר ומזמן לזמן הלך והתעלה בעבודתו.

גם כשאין מזון לילדים אפילו לחג, הוא שמח בשמחת יום-טוב

בפסח, בליל הסדר, כאשר הבעש"ט ישב עם תלמידיו לשולחן הסדר, הי' שמח במאוד, ושוחח אודות הנחת-רוח הגדולה למעלה, מהעבודה של האנשים הפשוטים, לגבי העבודה של בעלי תורה ועבודה, והורה לתלמידים שיעצמו את עיניהם וכל אחד יניח את ידו על כתף רעהו היושב לידו.

הבעש"ט עצמו הניח את ידיו על כתפיהם של שני התלמידים שישבו משני צידיו והתחיל לשיר ניגון.

התלמידים ראו איך ר' אברהם בעלישצעניצער יושב עם אשתו וילדיו אצלו בכפר ליד שולחן הסדר בחדר קטן. על השולחן עומדים כמה כלי חרס ודולק מעט שמן, ור' אברהם ובני-ביתו יושבים חגיגיים בשמחה רבה ועורכים את הסדר.

הם ראו גם את ר' נתן ליווענטהענדלער יושב עם בני ביתו אצלו בבית בברוד, בחדר גדול מואר, ליד שולחן ערוך בכל טוב, אבל כולם מנופחים וכעוסים ולא שבעי רצון זה מזה.

כאשר הבעש"ט הסיר את ידיו הקדושות וחדל לשיר, הוא הורה לתלמידים לפתוח את העיניים ואמר:

זה החילוק בין מי שעובד עם עצמו, שאף שהוא איש פשוט, הרי כאשר הוא עובד עם עצמו, הוא רואה בכל דבר ובכל תנועה את המעלה ואת היתרון של הזולת, ובמילא בכל הזמנים הוא שמח ושרוי במצב רוח מרומם. גם כאשר אין מזון עבור הילדים אפילו לחג, הוא שמח בשמחת יום-טוב. זהו "טוב פת חרבה ושלוחה בה".

מי שעבודתו במוח ולב, כאשר חסרה השלימות של מידות טובות בפועל, למרות שזו עבודה גדולה, הרי זה "בית מלא זבחי ריב". אבל כאשר מתכנסים לשמחה של מצוה, אז "אכל בי עשרה שכינתא שריא".